

Поспелов А. С.

кандидат історичних наук,

доцент кафедри нової та новітньої історії

Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

СРСР, КНР ТА КНДР – ЦЕНТРИ СИЛ СОЦІАЛІСТИЧНОГО ТАБОРУ В ЛОКАЛЬНИХ ТА РЕГІОНАЛЬНИХ КОНФЛІКТАХ 1970-1980-х рр.

Анотація. В статті розглядається питання створення сфер впливу в країнах Азії, Африки та Латинської Америки Радянським Союзом, Китайською Народною Республікою та Північною Кореєю за часів «холодної війни». Показані методи боротьби за союзників та система впливу на них. Особлива увага приділена опосередкованій участі вказаних країн у локальних конфліктах і система протистояння трьох провідних країн соціалізму у період 1950-1991 рр.

Ключові слова: «холодна війна», сфера впливу, локальний конфлікт, регіональний конфлікт, соціалізм, маоїзм, ідеї чучхе.

Події «холодної війни» традиційно розглядаються в контексті протистояння Радянського Союзу та Сполучених Штатів Америки на глобальному і на регіональному рівні. В останньому випадку, метою було розширення або збереження своїх сфер впливу, що проявлялося у формі військових конфліктів, між сателітами супердержав. Серйозними гравцями в даних подіях були всі великі держави, а також політично, і економічно значущі капіталістичні і соціалістичні країни. Причому саме регіональні конфлікти 1970-1980-х рр. показують незвичайну, фактично недосліджену тенденцію боротьби за лідерство всередині соціалістичного табору.

Логіка дій будь-якої держави - центру сили «холодної війни» в регіональних конфліктах визначалася двома чинниками: ідеологічним впливом і здатністю самостійно проектувати силу (військову, економічну, технічну), створюючи, утримуючи і розширюючи власну сферу впливу. До початку 1970-х рр. такими можливостями з соціалістичних країн володіли СРСР, КНР, КНДР і Республіка Куба. Правда остання, як один з лідерів Руху неприєднання, практично завжди діяла в унісон зовнішньої політики СРСР, реально розширюючи діями контингентів своїх воїнів-інтернаціоналістів радянську сферу впливу. Самостійна роль кубинських добровольців давала можливість СРСР радикально міняти обстановку в свою користь (Сирія, 21-22 жовтня 1973 р Ефіопія-Сомалі війна 1977-78 рр.) [5] і захищати свої інтереси чужими руками (Гренада 1983 г.) [13, с. 8]. Ранні ж стадії

ангольської війни 1975-91 рр. показали, що Куба цілком здатна проектувати свою військову міць в конфліктних точках, поза підтримки СРСР, здійснюючи, таким чином, своєрідну розвідку боєм, практично закріплюючи нові території радянської сфери впливу [1, с. 156]. Кубі ця практика дозволяла всіляко посилювати свій авторитет в країнах «третього світу», довіру до соціалізму радянського типу. Побічно така політика призводила до радикальної зміни сил на світовій арені на користь табору соціалізму, якісно зміцнюючи і обороноздатність Куби.

Лідери КНР і КНДР, маючи відмінні від практичного марксизму-ленінізму СРСР ідеологічні концепції (маоїзм і ідеї чучхе) намагалися грати роль самостійних центрів сили соціалізму в регіональних конфліктах 1970-80-х рр. При цьому, керівники КНР ставили за мету створення своєї сфери впливу, спираючись на ідеологію і військово-економічні можливості країни. У КНДР останні були скромними і тому, метою стала власна ідеологічна сфера впливу. Базисом цього з'явилися факти успішної взаємодії СРСР, КНР, КНДР в Корейської 1950-53 рр. і В'єтнамської 1959-75 рр. війнах, а також військово-політичні події кінця 1960-х рр. Їх підсумки виявилися принципово різними для СРСР, КНР і КНДР.

Масштабне військово-технічне участь СРСР в арабо-ізраїльських «війні на виснаження» 1968-70 рр. і Жовтневій війні 1973 р показали, що відтепер регіональні конфлікти проходять при однаковому якісному співвідношенні міці сателітів США і СРСР з певним перевагою останніх. Чисельне ж перевага прямо залежало від розширення радянської сфери впливу, основою чого могли стати нові перемоги в регіональних конфліктах (військово-стратегічний коло «холодної війни»). Перемога СРСР і поразки США у В'єтнамській війні змінили еволюцію військових конфліктів «холодної війни». У країнах «третього світу» зріс авторитет соціалістичних країн і лівих ідей. СРСР отримав надійних союзників, здатних на регіональному рівні проектувати військову силу - В'єтнам, Сирія, Лівія, Куба. Та й країни ОВД — НДР, ЧССР, НРБ у військово-економічному плані також могли частково це робити.

Економічна і військова міць СРСР постійно росли, що реально відчували і радянські сателіти. Радянську зброю, як і раніше, користувалася попитом у країнах «третього світу», а після В'єтнаму її авторитет ще більше зріс. Радянські озброєння були ефективними і дешевими, а Москва готова була їх постачати у все зростаючих обсягах, на вельми вигідних умовах. Якщо в 1966-1975 рр. СРСР надавав військову допомогу 29 країнам на суму 9,2 млрд. доларів, то у 1978-1984 р. — 36 країнам більш ніж на 35 млрд. [10, с. 408]. З'явилася можливість торгівлею зброєю розширити свій вплив в зонах американських інтересів. Так, Пакистан з середини 1970-х, а шахський Іран з 1977 р і Кувейт з 1987 р почали купувати радянську зброю. В результаті, ряд країн, в тому числі і вкрай бідних як Малі та Уганда, змогли створити за допомогою СРСР значні арсенали. Однак така політика призвела до зростання мілітаризації країн «третього світу», появи у її лідерів відповідної психології, що стало основою для виникнення регіональних конфліктів в радянській сфері впливу.

У конфлікті між Іраком і Сирією 1970-80-х рр. Москві вдалося бути стороннім спостерігачем. В Лівійській-египетському 1977 р ж і Ефіопсько-Сомалійському 1977-78 рр. довелося робити ставку на одного з супротивників. У першому випадку процес вибору союзника виявився безальтернативним - египетський президент А.Саддат, незадоволений радянською допомогою 1972-76 рр. відкрито став орієнтуватися на США і КНР. У другому - вкрай важким, оскільки мова йшла про країни соціалістичної орієнтації. Посередницькі зусилля Куби наткнулися на непримиренну позицію сомалійського лідера С.Барре і ефіопського М.Х.Маріама, що не залишило Москві вибору - ставку зробили на Ефіопію, як на економічно і стратегічно більш перспективну країну [1, с. 226-227].

Разом з тим, Ефіопсько-Сомалійська війна показала різко зростаючі можливості СРСР по проєціюванню своєї військової потужності, що стало абсолютно несподіваним для Заходу [7]. Ця війна довела і здатність СРСР швидкими темпами, в абсолютно нових умовах, під час війни проводити повне переозброєння третьорозрядної армії новітньою зброєю, що перетворювало її в якісно нову, ефективну силу. Тому зброю і можливості її використання стали головним аргументом радянської політики завершальних етапів «холодної війни», способом тиску на своїх сателітів. Радянське ембарго на поставки зброї до Іраку в 1980-83 рр. — тому приклад.

Поразки 1969 р. КНР в конфліктах з СРСР на острові Даманському та біля озера Жала-

нашколь, безуспішне протистояння з КНДР в 1968-69 рр. на її північних кордонах, з'явилися спонукальними мотивами для пекінських лідерів в плані активізації своєї зовнішньої, конфліктної політики та непрямих дій на глобальному рівні. Але, через події «культурної революції» Пекін міг лише ідеологічно впливати на інші країни. Втім, концепція Мао Цзедуну селянської партизанської війни [4, с. 198-381], успішно застосовувалась у внутрішньодержавних військових конфліктах, коштувала іноді більше сучасної зброї. Так, захопивши в 1975 р. владу в Камбоджі «червоні хмери» відкрито орієнтувалися на КНР. Діючі в станах Африки та Латинської Америки лівацькі партизанські організації взяли на озброєння ідеї Мао. Яскраво це проявилось в акціях 1975-92 рр. ангольської УНІТА і 1983-92 рр. перуанської «Сендеро Луміносо».

Відзначимо, що КНР намагалася розширити свою сферу впливу в «третьому світі» за допомогою торгівлі зброєю, навіть за рахунок ослаблення власної армії [2, с. 28]. Успіхи китайців на цьому терені не приводили до створення конфліктних ситуацій, а служили лише елементом ескалації конфліктів, наприклад в Камбоджі 1979-91 рр. і в Афганістані 1979-89 рр. [12, с. 43 - 44]. Хоча зайняти місце СРСР в ряді випадків Пекіну все ж вдалося (Єгипет, Сомалі, Танзанія).

Спроби усунути з регіональної політико-стратегічної арени КНР, змусило СРСР і його союзників залишатися в конфліктних точках, таких як Ангола і Камбоджа, активно співпрацювати з Перу. Незважаючи на патовість ситуації в цих країнах, СРСР, Куба і В'єтнам пішли на ескалацію конфліктів. В іншому випадку Ангола, Камбоджа і «сендерістске» Перу потрапляли під вплив КНР, що для СРСР було небезпечніше, ніж перемога США [11, р. 67]. Пекін же здійснив напад на В'єтнам в 1979 р. Тут, політичні інтереси Піднебесної перевищили чисто військові, що і позначилося - погано підготовлена кампанія обернулася поразкою армії КНР.

Захоплення американського розвідувального корабля «Пуебло» в 1968 р. збройними силами КНДР і подальші за цим пробачливі дії з боку США, укріпили впевненість Пхеньяна в своїх можливостях протидіяти Вашингтону на глобальному рівні. З огляду на свій позитивний досвід участі у В'єтнамської війні, керівництво КНДР стало боротися за лідерство в «третьому світі» наданням «братнім країнам, що вели війну зі світовим імперіалізмом» обмеженої, таємної, але якісної військової допомоги і торгівлею зброєю, під що в КНДР, була підведена ідеологічна база [3, с. 9-11].

Вперше льотчики КНДР діяли на арабо-ізраїльському фронті в 1973 р. У 1979 р.

на кампучійських літаках вони воювали з в'єтнамцями. Потім північнокорейський спецназ навчав палестинців, еритрейців, зimbabweвців, іранців. За військовими фахівцями, прибувала і зброю виробництва КНДР - на відміну від тієї, що поставлялася КНР - застаріла, але ідеальна для умов Мадагаскару, Гвінеї, Замбії, Зімбабве, Конго, Сомалі, Танзанії, Уганди, Ефіопії [6, с. 43]. В результаті, ряд країн прийняли ідеї чучхе як концепцію своєї внутрішньої політики, що і було потрібно Пхеньяну, а Зімбабве було навіть тимчасово відірване від сфер впливу СРСР і КНР [9, с. 211-213].

В Єгипті північнокорейці з'явилися раніше китайців і діяли там досить успішно. Своєрідною платою Пхеньяну, стала передача Каїром новітніх систем озброєння СРСР (ракети Р-17) і США (винищувач F-4 «Фантом») [6, с. 43-44]. Цим, керівництво КНДР скористалося повною мірою, запровадивши у виробництво новітні системи власної розробки і в другій половині 1980-х рр. вийшло з ними на зовнішній ринок, ставши з кінця десятиліття найбільшим в світі експортером ракетних технологій.

Три центри сил соціалізму зішлись в ході Ірано-іракської війни 1980-88 рр. Специфіка даного конфлікту, змусила відкинути ідеологічні штампи і співпрацювати з воюючими країнами. Як наслідок, СРСР, КНР, КНДР поставляли Ірану і Іраку найсучасніше озброєння, так само як і країни Заходу. Це відмінна риса регіональних конфліктів кінця «холодної війни», де економічні інтереси провідних держав світу стали превалювати над політичними і ідеологічними [8, с. 165].

Литература:

1. Бальфур Р. Фидель Кастро: монографія / Р.Бальфур. — Ростов-на-Дону: Феникс, 1999. — 312 с.
2. Ильин В. Авиация великого соседа // Авиация и космонавтика. — 1999. — №8. — С. 27-30.
3. Ким Чен Ир. Об идеях чучхе: монография / Ким Чен Ир. — Пхеньян: Изд. лит. на иностранных языках, 1989 — 180 с.
4. Мао Цзедун. Избранные произведения по военным вопросам: монография / Цзедун Мао — М.: Воениздат, 1958. — 381 с.
5. Мерино Р.Э. От Сьерра-Маэстры до Квито-Кванавале // Красная звезда, 1991. — 2 декабря.
6. Морозов В., Антаков В., Котлобовский А. Громкие эпизоды тихой войны // Авиация и время. — 2005. — №1. — С.37-44.
7. Огаденская война 1977-1978 (Эфиопия - Сомали) // <http://www.waronline.org/forum/viewtopic.php?t=15541>.
8. Поспелов А. С. Военные конфликты в Азии, Африке, Латинской Америке та милитаризация стран-участниц (1975-1991 гг.): дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.02 «Всесвітня історія». - Одеса, 2003. — 196 с.
9. Распространение идей Чучхе в мире: монография. — Пхеньян Изд. лит. на иностранных языках, 2008 — 367 с.

10. Хазанов А. М. Эволюция политики СССР на Востоке в годы „холодной войны“ // "Холодная война": новые подходы, новые документы / Под ред. М. М. Наронского. — М., 1995. — С. 402-451.

11. Gowa J., Wessell N. Ground Roles: Soviet and American involvement in regional conflicts: monography / J. Gowa, N. Wessell — Philadelphia, 1982. — 104 p.

12. Kowalczyk A. Kambodza 75 — 95 / A. Kowalczyk. — Warszawa: Altair, 1996 — 48 s.

13. Kubiak K. Grenada 1983, Panama 1989 / K. Kubiak. — Warszawa: Altair, 1995. — 48 s.

Поспелов А.С. СССР, КНР и КНДР — центры сил социалистического лагеря в локальных и региональных конфликтах 1970-1980-х гг. — Статья.

Аннотация. В статье рассматривается вопрос создания сфер влияния в странах Азии, Африки и Латинской Америки Советским Союзом, Китайской Народной Республикой и Северной Кореей во времена «холодной войны». Показаны методы борьбы союзников и система воздействия на них. Особое внимание уделено опосредованному участию указанных стран в локальных конфликтах и система противостояния трёх ведущих стран социализма в период 1970-1991 гг.

Ключевые слова: «холодная война», сфера влияния, локальный конфликт, региональный конфликт, социализм, маоизм, идеи чучхе.

Pospelov A. Soviet Union, China and North Korea — centers socialist forces in local and regional conflicts of 1970-1980. — Article.

Summary. The article discusses the creation of spheres of influence in Asia, Africa and Latin America, the Soviet Union, the People's Republic of China and North Korea during the "Cold War." The methods of struggle against the Allies and system impacts. Particular attention is paid to the indirect participation of these countries in local conflicts and confrontation system of three leading countries of socialism in the period of 1970-1991 years.

Key words: the "cold war", the sphere of influence, local conflict, regional conflict, socialism, Maoism, the Juche idea.